

ضرورت محاسبه‌ی تورم انتظاری در ایران

بنفشه نجفی

* مقدمه

بهره‌ای از سایر اطلاعات در دسترس - در حال حاضر و در آینده- برای شکل‌دهی بهتر به انتظارات حاصل نخواهد شد. این بدان معنی است که فقط از اطلاعات تاریخی استفاده می‌شود. طبق نظریه‌ی انتظارات عقلایی که توسط «جان موت»^۳ در سال ۱۹۶۱ مطرح شد بنگاه‌ها و مصرف‌کنندگان هنگام شکل‌دهی انتظارات آتی خود منطقی عمل می‌کنند. اگر چه موت ایده‌ی انتظارات عقلایی را مطرح کرد، اما «لوکاس»^۴ (برنده‌ی جایزه نوبل اقتصاد) مدافع اصلی و توسعه‌دهنده‌ی این رویکرد بود و آن را به صورت مستقیم وارد مدل اقتصاد کلان کرد و نتایج آن را در نظریه‌ها و سیاست‌های اقتصاد کلان استفاده نمود. در ارتباط با مسئله‌ی تورم دو نتیجه‌ی اصلی انتظارات عقلایی این است که در کوتاه‌مدت میان تورم و بیکاری رابطه‌ی جایگزینی وجود ندارد و ابزارهای سیاست اقتصادی ناکارآمد بوده و قادر به بهبود اوضاع نیستند. نظریه‌ی انتظارات عقلانی دلالت بر این دارد که مردم در نحوه‌ی شکل‌گیری انتظارات و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی‌شان اشتباه سیستماتیک نمی‌کنند. معنی آن این نیست که کسی در برآورد آینده اشتباه نمی‌کند، بلکه به این معنی است که اگر کسی متوجه اشتباه در برآورد قبلی خود شد، دیگر آن را آگاهانه تکرار نمی‌کند و انتظارات

محاسبه‌ی نرخ تورم واقعی بر عهده گیرد.

* تورم انتظاری یا انتظارات تورمی

به طور کلی در علم اقتصاد، در مورد نحوه‌ی شکل‌گیری انتظارات، دو فرضیه‌ی اصلی وجود دارد: اول فرضیه‌ی انتظارات تطبیقی و دوم فرضیه‌ی انتظارات عقلایی. فرضیه‌ی انتظارات تطبیقی به وسیله‌ی «کاگان»^۱ در سال ۱۹۵۶ وارد علم اقتصاد شد تا بتواند به شکل‌گیری انتظارات تورمی در شرایط تورم شتابان یا لجام‌گسیخته پاسخ دهد. «فریدمن»^۲ نیز با ارائه نظریه درآمد دائمی آن را مطرح کرد به طوری که مصرف‌کنندگان انتظارات خود را نسبت به درآمدهای آینده با توجه به واقعیت‌ها، به تدریج تعدیل می‌کنند. انتظارات تطبیقی در واقع اجازه می‌دهد بین رفتار کوتاه‌مدت و بلندمدت مصرف‌کنندگان تمایز قابل شوم. مشکل این نظریه این است که بر خطای سیستماتیک در پیش‌بینی‌های آینده توسط آحاد اقتصادی دلالت دارد. به عبارت دیگر، مردم با وجود اینکه به خطای خود در پیش‌بینی متغیرها در دوره‌ی بعد پی‌می‌برند تنها بخشی از خطای خود را تعدیل و همچنان بخشی از خطای خود را بدون تصحیح برای دوره‌های بعدی باقی می‌گذارند. انتظارات راجع به یک متغیر، صرفاً بر اساس مقادیر گذشته آن متغیر صورت می‌گیرد و هیچ

اقتصاددانان معتقدند که نتایج اقتصادی حاصل تصمیم‌گیری‌های جمعی مردم هستند و این تصمیمات به آنچه که مردم از آینده انتظار دارند بستگی دارند. به عنوان مثال، هنگام تصمیم‌گیری برای خرید یک خانه، مردم به انتظارات خود را از درآمد آینده، نرخ بهره و ارزش املاک و مستغلات توجه خواهند کرد. این امر تأثیر قابل توجهی بر نتایج اقتصادی فعلی و تأثیر سیاست‌های پولی می‌گذارد. به طور خاص، تورم انتظاری بر توافقات بر دستمزد فعلی، تنظیم قیمت و عقد قرارداد مالی برای سرمایه‌گذاری تأثیر می‌گذارد و همچنین یکی از عوامل اصلی ایجاد تورم است. این بدان معنی است که بانک‌های مرکزی می‌توانند به عنوان سیاستگذار با مهار انتظارات تورمی مردم، تورم بلندمدت را کنترل نمایند. در ایران هیچ نهاد آماری به طور رسمی این نرخ را ارائه نکرده است؛ هر چند که در قالب طرح‌های علمی و پژوهشی معرفی شده، ولی آن چه اهمیت دارد رسمی بودن آن است و این که به عنوان یک شاخص اقتصادی مانند «نرخ تورم واقعی» توسط یک نهاد آماری به طور منظم و متوالی تهیه شود. از آنجا که مرکز آمار ایران طبق قانون، متولی آمارهای رسمی کشور است، انتظار می‌رود مسئولیت تهیه‌ی این نرخ را همچون مسئولیت

بنفشه نجفی دانشجوی دکتری اقتصاد و کارشناسی دفتر حساب‌های اقتصادی مرکز آمار ایران است.

خود را مجدداً بر اساس اطلاعات جدید تعدیل می‌کند. بنا بر این، طبق این دیدگاه، مردم با توجه به اطلاعاتی که دارند و آشنایی با قوانین عام اقتصادی به سرعت برای محافظت خود در مقابل آثار سیاست‌های اقتصادی دولت و بانک مرکزی عکس‌العمل نشان داده و در واقع آثار این سیاست‌ها را از همان ابتدای اجرای آن خنثی می‌کنند. در چنین شرایطی، بخش تقاضای کل اقتصاد منفعل شده و مسئولان اقتصادی قادر به مدیریت آن نخواهند بود.

* تورم انتظاری در ایران

تجربه‌ی سایر کشورها نشان می‌دهد که معمولاً منشأ انتظارات تورمی، پدیده‌ای غیر اقتصادی و سیاسی بوده است. بحث شکل‌گیری انتظارات از سوی سیاست‌گذار آغاز می‌شود و به نوعی سیاست‌گذار مردم را قانع می‌کند که هدف‌گذاری کاهش تورم محقق خواهد شد، اما در ادامه این رابطه «دوسویه» خواهد شد. به عبارت دیگر عملکرد سیاست‌گذار در گذشته باعث شکل‌گیری اعتبار سیاست‌گذار و درجه‌ی اعتماد مردم به آن در دوره‌های بعد خواهد شد. در کشورهایی که دچار تورم بالایی بوده‌اند و موفق به کاهش آن شده‌اند، افزایش اعتماد مردم به سیاست‌گذار از طریق پایبندی آن به کاهش تورم به سطوح مطلوب، نقش تعیین‌کننده‌ای در این موفقیت داشته است. برای پیمودن مسیر کاهش تورم به سطوح تک‌رقمی در ایران نیز نیاز به افزایش اعتبار سیاست‌گذار پولی، که یکی از الزامات آن استقلال نسبی بانک مرکزی است، بیش از پیش احساس می‌شود.

از ویژگی‌های بارز تورم در ایران پایبندی آن است که باعث دشوارتر شدن حفظ روند کاهش تورم به سطوح قابل کنترل و مطلوب می‌شود. در بیان علل اصلی پایبندی تورم در اقتصاد ایران می‌توان به مواردی همچون

پایدار بودن سطح تقاضای کل، بزرگی اندازه‌ی دولت و اتکای فراوان آن به منابع بانکی، فقدان اوراق بدهی و مشارکتی به‌صورت گسترده در بازار سرمایه‌ی کشور، عدم استقلال کامل بانک مرکزی و پایین بودن درجه‌ی اعتبار سیاست‌های پولی کشور، وجود انتظارات تورمی بالا، که عمدتاً به‌صورت گذشته‌نگر شکل می‌گیرد، و چسبیده بودن دستمزدهای اسمی اشاره نمود.

به دلیل وجود شرایط تورمی، عامه‌ی مردم انتظارات تورمی بالایی داشته و قسمت عمده‌ی شکل‌دهنده این انتظارات به‌صورت گذشته‌نگر است و نه آینده‌نگر. عدم پایبندی بانک مرکزی به اهداف از قبل تعیین‌شده‌ی تورم با در نظر گرفتن رشد اقتصادی، می‌تواند به اعتبار آن صدمه زند. اساساً اعتبار سیاست‌های پولی با مقایسه‌ی اهداف و عملکرد تورم اندازه‌گیری می‌شود. در شرایطی که انحراف معناداری بین اهداف و عملکرد تورم وجود داشته و انحراف معیار تورم در سطح بالایی باشد مقبولیت بانک مرکزی کاهش می‌یابد. تحت این شرایط عاملان اقتصادی به جای در نظر گرفتن هدف تورم، انتظارات گذشته‌نگر خود را در تصمیمات مربوط به مصرف و سرمایه‌گذاری لحاظ می‌نمایند و این عامل بر پایداری تورم می‌افزاید. به عنوان مثال در صورت پیش‌بینی کاهش نرخ رشد قیمت‌ها (نرخ تورم انتظاری) بسیاری از خریدها به تعویق افتاده، تغییر می‌یابد یا منتفی می‌شود که اثر تعدیل‌کننده‌ای بر جریان افزایش قیمت‌ها دارد (نرخ تورم واقعی). در طرف عرضه‌ی اقتصاد نیز پیش‌بینی کاهش رشد قیمت‌ها، موجب تسهیل تصمیم‌گیری برای فعالیت‌های تولیدی و کاهش رشد قیمت تمام‌شده‌ی تولیدات می‌شود که در نتیجه فشارهای افزایش قیمتی عرضه‌کنندگان را تقلیل می‌دهد. این فرایند در نهایت منجر به کاهش رشد قیمت‌های واقعی می‌شود (نرخ تورم واقعی). به این ترتیب

مشاهده می‌شود از این منظر، تورم انتظاری عامل مهمی در تورم واقعی است. به بیان دیگر می‌توان عنوان کرد، تا حدودی واقعیات در سایه‌ی انتظارات شکل می‌گیرد. لذا آنچه در مورد ایران قابل مشاهده است این است که انتظارات فعالان اقتصادی (اعم از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان) در شکل‌دهی اندازه تورم بسیار مهم است. به عبارت دیگر برآورد و تخمینی که افراد از وضعیت آینده تورم دارند در رفتار مصرفی و هزینه‌ای آنها اثر گذاشته و این خود، متغیر تورم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دیگر اینکه، انتظارات در ایران، بیش‌تر بر اساس الگوی انتظارات تطبیقی شکل می‌گیرد تا انتظارات عقلایی (حتی برای بنگاه‌ها و کارفرمایان اقتصادی). این از آن روست که «اطلاعات» یک کالای کمیاب است و بعضاً در اختیار عده‌ی معدودی قرار دارد و از سوی دیگر، به اطلاعات اقتصادی که از سوی نهادهای موازی منتشر می‌شود، اطمینان زیادی نیست.

اگر چه در شکل‌گیری تورم انتظاری، تجربیات گذشته (به‌ویژه تورم واقعی مشاهده‌شده)، می‌تواند سهم قابل ملاحظه‌ای داشته باشد، اما در شرایط حاضر اقتصاد ایران به نظر می‌رسد پیش‌بینی‌های تحولات اقتصادی آتی (عقلانیت اقتصادی، انضباط آتی پولی و مالی دولت، احتراز از تصمیمات مخرب ساختاری در تولید، ثبات سیاسی کشور از نظر داخلی و خارجی، تعدیل تحریم‌ها و پیش‌بینی ثبات نرخ ارز) در شکل‌گیری تورم انتظاری سهم بیش‌تری داشته باشد. همان‌گونه که در عمل نیز مشاهده شده است، این باورها چه درست و چه نادرست بر انتظارات قیمتی اثر گذاشته و در نتیجه نرخ رشد افزایش قیمت‌ها (نرخ تورم واقعی) را تحت تأثیر قرار داده است. لذا عامل اصلی کاهش تورم، کاهش انتظارات تورمی است. فرض کنید انتظارات تورمی به دلایلی افزایش یابد، در این صورت همه، از جمله تولیدکنندگان، می‌دانند که قیمت

نهادهای تولید بالا خواهد رفت و لذا هزینه نهایی نیز افزایش خواهد. از طرفی بانک مرکزی نیز با افزایش رشد حجم پول منابع کافی را برای تأمین این انتظارات فراهم آورده است و بدون آنکه تغییری در سطح تولید صورت گیرد تنها و تنها تورم افزایش می‌یابد. در شرایط فعلی ایران، در میان اصلی‌ترین و مهم‌ترین عوامل به وجود آورنده تورم یعنی افزایش کسری بودجه دولت، افزایش حجم نقدینگی، کاهش درآمدهای نفتی، افزایش نرخ ارز، کاهش رشد اقتصادی و وجود انتظارات تورمی؛ لازم است که نقش بیش‌تری برای پدیده‌ی انتظارات تورمی قائل شد، چرا که یکی از مهم‌ترین عوامل تشدید تورم و تلاطم قیمت‌ها است. به عبارت دیگر، در هر بسته‌ی سیاستی برای کنترل تورم باید انتظارات تورمی را پررنگ‌تر دید.

* ضرورت محاسبه‌ی تورم انتظاری در ایران

مشاهده شد که تورم انتظاری در واقع به دلیل پدیده‌ی احساس تورم به وجود می‌آید که آن هم ناشی از تجارب و تحلیل افراد از اطلاعات در دسترس، نرخ‌های تورم قبلی، سیاست‌های مسؤلان و میزان عمل به وعده‌ها است. احساس تورم - یعنی آنچه را که مردم عادی در هر خرید خود تجربه می‌کنند- مهم‌تر از ارقام رسمی تورم و شاخص قیمت مصرف‌کننده است. یعنی حتی اگر آمار و ارقام نشان دهد که تورم کاهش یافته، اگر احساس تورم وجود داشته باشد بسیاری از افراد این ارقام را نمی‌پذیرند. همچنان که احساس عدالت مهم‌تر از شاخص ضریب جینی، احساس امنیت مهم‌تر از شاخص کاهش جرائم و احساس فقر مهم‌تر از اعلام افزایش درآمد خانوارها است.

در ایران تورم انتظاری به طور رسمی توسط هیچ سازمان یا نهادی ارائه نمی‌شود. مرکز

آمار ایران به‌عنوان متولی آمارهای رسمی با وجودی که آمار شاخص قیمت‌ها را رسماً اعلام می‌کند تا کنون در زمینه‌ی تورم انتظاری اقدامی انجام نداده است و علت آن را مشکلات دسترسی به اطلاعات عنوان کرده است. در حال حاضر برخی مراکز و پژوهشکده‌ها اقداماتی در این زمینه انجام داده‌اند که چون از طریق یک سازمان آماری صورت نگرفته جنبه‌ی کار پژوهشی و تحقیقاتی دارد و به‌عنوان آمار رسمی قابل ارائه نیست. لذا محاسبه‌ی این نرخ و اعلام آن به طور رسمی امری ضروری است.

* نتیجه‌گیری

به دلیل وجود شرایط تورمی، عامه‌ی مردم انتظارات تورمی بالایی دارند که قسمت عمده‌ی شکل‌دهنده‌ی این انتظارات به‌صورت گذشته‌نگر است و نه آینده‌نگر. عدم پایداری بانک مرکزی به اهداف از قبل تعیین‌شده‌ی تورم می‌تواند بیش‌ترین صدمه را به اعتبار بانک مرکزی وارد نماید. تحت این شرایط عاملان اقتصادی به جای در نظر گرفتن هدف تورم، انتظارات گذشته‌نگر خود را در تصمیمات مربوط به مصرف و سرمایه‌گذاری لحاظ می‌نمایند و این عامل بر پایداری تورم می‌افزاید. لذا با توجه به اهمیت نرخ تورم انتظاری، که اساس و پایه‌ی سیاست‌های پولی و اثرگذاری آن است، ضرورت می‌یابد این نرخ توسط نهادهای آماری به طور رسمی و متوالی تولید شود.

توضیحات

^۱ Cagan

^۲ Friedman

^۳ John Muth

^۴ Loucas

منابع

- حسینی، سیدصفدر و قلی‌زاده؛ حیدر. (۱۳۸۹) «بررسی تورم و بیکاری در اقتصاد ایران». فصلنامه‌ی پژوهش‌های اقتصادی ایران ۱۳۸۹.
- گروه تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه. «تحلیلی بر تورم در ایران» آبان ۱۳۹۳.
- رحمتی؛ محمدحسین و مدنی‌زاده؛ سیدعلی. (۱۳۹۳). «رکود تورمی و راه‌های خروج»، پژوهشکده پولی و مالی آذر ۱۳۹۳.
- مشیری؛ سعید. «مروری بر تحولات آموزش و پژوهش در اقتصاد کلان در جهان و ایران»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران ۸۱.
- Boivin, J.(2011). "How People Think and How It Matters." Speech to the Canadian Association for Business Economics, Kingston, Ontario, 23 August.
- Bharat Trehan, (2009). "Survey Measures of Expected Inflation and the Inflation Process".
- David Romer, (2012). "Advanced macroeconomics", Fourth Edition.
- Lloyd B. Thomas Jr".Survey Measures of Expected U.S." Inflation Journal of Economic Perspectives—Volume 13, Number 4.
- Marc-André Gosselin and Mikael Khan, " A Survey of Consumer Expectations for Canada", 2015.
- Sharon Kozicki and P.A. Tinsley , "s-urvey-Based Estimates of the Term Structure of Expected U.S. Inflation" 2006.